

”First in the West, then elsewhere”

En diskursanalys av det svenska biståndet och den
västerländska framstegstanken

Abstract

This essay contains a study of the Swedish aid discourse. By use of the theory about historicism by Dipesh Chakrabarty I aim to find what representations are found within the discourse, and what subject positions exists about the countries who receive aid, and the countries, in this case Sweden, who give aid. Through discourse analysis and my theoretical framework containing of post-colonial theories, which I call the western thought of progress, I have looked what main themes can be found in the way the Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA) is motivating the aid to a selected number of countries.

The main themes I have discovered are education and modernity, meaning Sweden can educate and give knowledge these countries on how to organise their societies, as well as urging them to modernise their economies, civil service, and views on human rights and gender equality. The lack of market economy and/or liberal democracy creates a view of these countries as underdeveloped, as behind Sweden, who is therefore projected as progressive, educated, democratic, wealthy and developed.

Nyckelord: historicism, bistånd, utveckling, orientalism

Antal ord: 9865

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Material	2
1.2 Svenskt bistånd	4
2 Teori	6
2.1 Moderniseringsteorin	6
2.2 Historicism och framstegstanken	7
2.3 Orientalism.....	9
2.4 Kolonialism.....	10
3 Metod	11
3.1 Diskursens avgränsning, representationer och uppbyggnad	12
3.1.1 Avgränsning	12
3.1.2 Representationer.....	13
3.1.3 Uppbyggnad	14
3.2 Makt och identitet	14
4 Analys	16
4.1 Framstegstankens förekomst i biståndet	16
4.1.1 Utbildning och kunskap	16
4.1.2 Modernitet.....	17
4.2 Diskursens representation och makt.....	19
4.2.1 Diskursens avgränsning, representationer och uppbyggnad	20
4.2.2 Makt och identitet	22
4.3 Slutsats	23
4.3.1 Vidare forskning	24
5 Referenser	25

1 Inledning

”Det land som är mer industriellt utvecklat visar bara, för de mindre utvecklade, bilden av dess egna framtid” sade Karl Marx. Uttalandet grundar sig i historicismen, vilken gett en tidslig uppfattning att Europa eller västvärlden kommer först i utvecklingen, och sen följer ”resten”, därav citatet ”First in the West, then elsewhere” (Chakrabarty, 2000:6-7).

I en debattartikel på SVD:s Brännpunkt i början av förra året skriver biståndsminister Gunilla Carlsson ”Sverige ska hjälpa dem som har det sämre ställt” (Carlsson, 2012). Men är en sådan inställning självklar? Vad implicerar ett sådant perspektiv för syn på de som tar emot bistånd, och de som ger det?

Debatten kring bistånd är onekligen konstant pågående, och motiven bakom nationellt bistånd kan sträcka sig från solidariska humanitära motiv till kontroll över före detta kolonier och säkerhetspolitiska anledningar. Det finns också ett utvecklingsmotiv, som kan delas upp i två olika typer av mål: att arbeta för ekonomisk, social och demokratisk utveckling, samt målsättningen att öka integrationen av fattiga länder i världsekonomin och på så vis bidra till att de ”kommer ikapp” de rika länderna (Odén, 2006:36).

Odén sätter själv ”kommer ikapp” inom citationstecken men det ligger i formuleringen något som återkommit regelbundet i västvärldens syn på sin omvärld åtminstone de senaste 200 åren. Europa kunde fram till mitten av 1900-talet låta sin historia kallas universell mänsklig historia, men idag ser det ju inte riktigt ut så. Nya sammansättningar har både globalt och regionalt tagit Europas plats, men trots det lever det europeiska tankearvet i allra högsta grad kvar världen över, djupt rotad i människors tankesätt. Politisk modernitet går inte att föreställa sig utan konnotationer till begrepp och teorier med koppling till europeisk tanke och historia, såsom humanism, rationalism, vetenskaplighet och jämställdhet (Chakrabarty, 2000:3-4).

Edward Said nämner i sin bok *Orientalism* hur man under 1800-talet började kategorisera in människor i avancerade och underutvecklade grupper, och utifrån socialdarwinismen benämnde detta som olika raser (Said, 1978:206). Han menar att denna syn lever kvar än idag, vilket liknar den indiske Dipesh Chakrabartys resonemang kring historicismen och framstegsivern som västvärlden enligt honom ofta pådyvlar sin omvärld ända sedan kolonialismens tid (Chakrabarty, 2000:6-7). Framför allt innebär historicismen en syn på välstånd som något som utvecklas över tid, vilket i likhet med moderniseringsteorierna ger en dualistisk syn på världen, där vissa är utvecklade, moderna och civiliserade, och andra outvecklade, förlegade och traditionella. Några är före helt enkelt, och några andra ligger efter. I kombination med orientalismen, som lägger en hierarkisk bedömning och geografisk distinktion i denna uppfattning av nivåskillnader, blir

det en vanligt återkommande företeelse i form av postkoloniala strömningar i såväl moderniseringsteorierna, som dagens liberalism och nyliberalism. Sammantaget kallar jag detta den västerländska framstegstanken, alltså en kombination av historicismens tidssyn och orientalismens geografiskt baserade hierarki.

Jag vill därför undersöka om detta återfinns idag i en svensk kontext. Då jag tror att den svenska kontakten med fattigare länder främst sker genom biståndsarbete, har jag för avsikt att undersöka huruvida den här tidsuppfattningen på "oss" som utvecklade, och "de andra" som underutvecklade, reproduceras i det svenska biståndet. Alltså:

• **Reproduceras den västerländska framstegstanken i det svenska biståndet?**

För att svara på min fråga kommer jag använda diskursanalys. Det är en metod som fokuserar på olika former av språkliga uttryck, som man anser bidrar till att forma verkligheten (Bergström & Boréus, 2005:305). Diskursen som jag vill analysera är således det svenska biståndet. De texter jag vill använda består av material hämtat från webbsidan till den svenska myndigheten för bistånd och fattigdomsbekämpning, Sida. De har kategoriserat de länder man ger bistånd till i fem grupper, och jag vill analysera hur man rapporterar om ett land ur varje kategori. Med avsikt att ha en geografisk spridning kommer jag således ha ett strategiskt urval, och använda mig av primärmaterial från Sidas och Regeringskansliet hemsida om biståndet till dessa länder. Genom att titta på hur svenska regeringen motiverar biståndet till länderna vill jag pröva teorierna på dagens svenska kontext, och se vilken form diskursen har. Med avstamp i begreppet historicism som det beskrivs av Dipesh Chakrabarty, vill jag sedan utforska den svenska biståndsdiskursens subjektspositioner, och hur dessa kan kopplas till makt. Jag kommer också som tidigare nämnt ta hjälp av teorin om orientalism, men även sätta detta i en kontext av kolonialismen och moderniseringsteorierna.

1.1 Material

I min uppsats har jag valt att fokusera på bilateralt bistånd inriktat på utveckling. Att se på det multilaterala biståndet hade gett en större insyn i FN och andra organisationers motivering, men jag har av intresse Sveriges specifika förhållanden och därför fokuserar jag på det bilaterala biståndet. Jag hade också kunnat se till det bistånd som går till humanitär katastrofhjälp, men det är inte lika relevant för den teoribildning jag använder, och därav fokuserar jag på utvecklingsbiståndet.

Som tidigare nämnt har Sida ett antal kategorier av biståndsländer, och jag har här valt ett land ur varje kategori med kriteriet att få in ett från respektive världsdel som biståndet går till: Europa, Asien, Afrika och Latinamerika. Då det är fem kategorier har jag fått in två länder från Asien, Kina och Afghanistan, men

de särskiljer sig från varandra på så många sätt (bland annat ekonomiskt, kulturellt, och geografiskt) att jag inte ser detta som något problem. Den första gruppen innefattar länder som Sverige ska ”bedriva långsiktigt utvecklingssamarbete” med, bland andra Tanzania som är det land Sverige ger mest pengar till. Dessa länder karaktäriseras av positiv demokratisk utveckling, ett väletablerat svenskt bistånd, en stabil struktur, och egna strategier för fattigdomsminskning (Sida, 2012a). Den andra kategorin är länder i olika typer av konflikt- och postkonfliktsituationer som Sida bedriver utvecklingssamarbete med, bland annat Afghanistan, där Sverige fokuserar på fredsskapande insatser. Dessa länder har ofta en dålig rättssäkerhet, och eftersatta mänskliga rättigheter. Den statliga styrningen är ofta svag och har ingen strategi för fattigdomsbekämpning, och därför arbetar Sida istället mer med FN-systemet och andra aktörer inom civilsamhället. Den största prioriteringen är fred, demokrati, mänskliga rättigheter, utbildning och hälsa. När det är möjligt försöker man stärka marknadsekonomi (Sida, 2012a). Tredje kategorin är länder såsom Serbien i Östeuropa som Sida ska bedriva reformsamarbete med målet att dessa länder ska kunna bli medlemmar i EU. Därför ska man stärka demokratin och satsa på en rättvis och hållbar utveckling, som enligt Sida skapar förutsättningar för att minska fattigdomen (Sida, 2012a). För den fjärde kategorin ska Sverige främja demokrati och mänskliga rättigheter i ”alternativa former”, vilket innebär Kuba och tre till länder. Den sista kategorin där ett selektivt arbete ska ske är utfasningsländer såsom Kina (Utrikesdepartementet, 2007), där Sverige haft verksamhet i länderna i fråga men idag anser att man inte kan bidra till utveckling i samma grad som tidigare. Man väljer att förändra relationerna istället, och prioriterar miljö och demokrati och mänskliga rättigheter i dessa länder, som alla har en relativt hög nivå av utveckling enligt Sida (Sida, 2012a). De länder jag exemplifierat med är de jag ämnar undersöka djupare i hur Sida beskriver sitt arbete i respektive land, och jag har i huvudsak hittat informationen om dem på Sidans hemsida under rubrikerna ”Utvecklingen i ...” och ”Vårt arbete i ...”.

Informationen om biståndet till Kuba är dock betydligt mindre lättillgängligt än övriga länder, vilket gäller för alla länderna i den kategorin, som alla karaktäriseras av att de är odemokratiska enligt Sida (Sida, 2012a). Skälet till den svenska tystlåtenheten ligger just i detta, känsligheten att man arbetar med grupper som uppfattas som dissidenter och upprorsmakare i dessa odemokratiska länder (Janzon, 2012). Jag får därför använda mig av en årlig bistandsrapport från Sveriges ambassad i Havanna, Kuba från 2004, som är den senaste jag kan hitta, samt UD:s generella information om landet på webben. Problemet med att använda en äldre rapport ligger kanske framför allt i att generella fakta kan vara felaktig, men motiveringen bakom biståndet och formuleringen har troligtvis inte förändrats särdeles på 8 år.

Min valda teori grundar sig främst på indiern Dipesh Chakrabartys texter. Både han och Edward Said, som jag också kommer använda mig av, är icke-europeer vilket jag ser som en styrka i analysen. Europa uppfattas mycket annorlunda om man ser på kontinenten utifrån, genom erfarenheterna av kolonialiseringen och den nedvärdering och stigmatiserande identitet som uppstått genom den (Chakrabarty, 2000:16). Båda forskarna har dessutom påverkat och

influerat det postkoloniala forskningsområdet stort med sina respektive böcker, vilka jag använder i uppsatsen. I båda böckerna omtalas dock Europa mer generellt, och inte landspecifikt så som jag ämnar göra. Men Sverige tillhör Europa, och som jag kommer argumentera för är Sverige ett avvikande fall mot det starkt postkoloniala Europa som Chakrabarty och Said diskuterar. Om teorierna ändå återfinns i den svenska biståndsdiskursen visar det alltså att det ändå är relevant. Om de inte återfinns är således inte teorierna fullt hållbara i alla europeiska kontexter.

1.2 Svenskt bistånd

Center for Global Development mäter regelbundet i vilken utsträckning rika länder i världen bidrar till utveckling i fattigare länder. Sverige ligger sedan 2009 i topp (Sida, 2012e:13). Sida, den svenska myndigheten för bistånd och fattigdomsbekämpning, ska fokusera biståndet på tre områden: demokrati och mänskliga rättigheter, miljö och klimat, och jämställdhet och kvinnors roll i utvecklingen (Sida, 2011a). I sin bok *Biståndets idéhistoria* (2006:36) menar Bertil Odén att det finns sju olika typer av motiv för biståndsgivare:

1. solidariska och humanitära motiv såsom rättvisare resursfördelning och katastrofhjälp
2. ovan nämnda utvecklingsmotiv med syfte att bidra till ökad välfärd och demokratisk utveckling såväl som se till att fattiga länder ”kommer ikapp” de rika
3. säkerhetsmotiv grundat på tanken att fattigdom och ojämlikhet leder till instabilitet och konfliktrisker
4. handelsmotiv för att öka utlandsinvesteringar och export
5. användandet av bistånd istället för att ändra handelspolitik eller jordbrukspolitik
6. motiv för att upprätthålla utrikespolitiskt inflytande över exempelvis gamla kolonier eller säkrandet av stöd i konflikter eller röster i FN
7. motiv för att skapa och upprätthålla ”globala allmänna nyttigheter” och internationella regelverk

Motiven bakom det svenska biståndet menar Bertil Odén domineras av solidaritet och utvecklingssträvan, vilket skiljer sig från stormakter och forna kolonialmakter såsom USA, Frankrike och Storbritannien som snarare vill behålla inflytande och stabilisera politiskt osäkra områden (Odén, 2006:32-34). Hans tolkning ter sig samstämmig med det Sida uttrycker, som menar att eftersom Sverige är ett rikt land är det sedan länge en självklarhet att vi ska bidra med kunskap och pengar till världens utveckling, som ett motiv till varför Sverige hjälper andra länder. De menar dock att det också finns ett egoistiskt skäl, som faller in under den tredje och fjärde punkten Odén nämner: säkerhets- och handelsmotiv (Sida, 2012e:2). Det är sällan man motiverar bistånd helt med solidariska moraliska motiv, och att likt Sverige kombinera det med något slags egenintresse kallas mänsklig

internationalism, har visat sig framgångsrikt för att få allmänhetens stöd. I detta sammanhang betonas oftast det moraliska motivet framför egenintresset, även om det varierar något beroende på vilken mottagargrupp man föreställer sig (Degnbol-Martinussen & Engberg-Pedersen, 2003:10, 17).

Det övergripande målet för det svenska biståndet, att minska fattigdomen i världen, infördes 1962. Under årtiondena därefter utökades målen, för att 2002 återigen minskas till endast ett mål: fattigdomsbekämpning. Däremot lever de tidigare målen kvar som delmål eller så kallade huvuddrag; demokrati och mänskliga rättigheter, miljö och klimat, och jämställdhet och kvinnors roll i utvecklingen (Sida, 2011a; Odén, 2006:171-175). En viktig skillnad menar dock Odén låg i förskjutningen av formuleringen av biståndets mål, då man 1962 implicit kan tolka det som att biståndet kan förändra allt för de fattiga. I 2002 års formulering ser man biståndets roll snarare som ett bidrag, vilket sänker ambitionsnivån men samtidigt lägger ansvaret på aktörerna i mottagarländerna (2006:175-176).

Det har hela tiden funnits olika trender inom utvecklingstänkandet, där de nya trenderna har lagts till de gamla och hela tiden byggt vidare på varandra. Således lever den tidiga synen på utveckling som en fråga om tillväxt och modernisering kvar än idag. Idag dominerar fokus på demokrati, goda institutioner, och god samhällsstyrning (Odén, 2006:140). Påverkan på Sveriges bistånd kommer idag också i högre grad utifrån, i form av både millenniemålen och EU-medlemskapet. Det senare innebär både ett begränsat separat svenskt agerande inom FN, men ger också potentiellt möjlighet för ett starkare inflytande (Odén, 2006:186).

2 Teori

Fokuseringen på den Andre i forskningen har lett till att mycket lite självkritik funnits inom västvärlden, och den mesta kritiken har uppkommit utanför de geografiska gränserna eller i olika ”marginella” geografiska eller ideologiska områden. Ett sådant område är, enligt Williams och Chrisman, marxismens kolonialism- och imperialismteorier (1994:127-128). Det historicistiska tankesättet är i allra högsta grad kopplat till kolonialismen, som är ”en process som leder till dominans och kontroll” (Loomba, 2005:27). Historicismen är inget separat fenomen utan var och är ett inslag i postkolonialismen, och legitimerar dominansen och kontrollen.

Historicismen är dock kärnan i den teoretiska grund jag använder mig av i analysen, men fler bitar faller alltså in, då tankesättet om att ”väst” är överlägset och ”alla andra” underlägsna även återfinns i den ekonomiska politik som förts och som än idag påverkar biståndet och den nyliberala ordningen. Denna politik grundar sig i moderniseringsteorierna som menar att utveckling sker i form av ekonomisk tillväxt, och som jag ser det är det dessa Chakrabarty talar om när han talar om historicismen som institutionaliserad position, och således dessa teorier han motsätter sig. Därför inleder jag med att presentera dessa kort, för att sedan fördjupa mig i min huvudsakliga teori - historicismen. Moderniseringsteorierna är också starkt kopplade till kolonialismen och orientalismen som präglade denna tid, och fortfarande gör det. Därför presenterar jag även orientalismen och kolonialismen.

2.1 Moderniseringsteorin

Ekonomerna Adam Smith (1723-1790) och David Ricardo (1772-1823) har båda influerat den klassiska ekonomiska teorin enormt. De menade att ekonomisk utveckling kunde uppnås genom en ökning av världshandel och komparativa fördelar, och ekonomer i deras efterföljd har även betonat världsekonomins dualistiska natur; ett traditionellt, barbariskt, och underutvecklat samhälle kontra ett modernt, civiliserat och utvecklat samhälle. Utifrån denna syn är underutveckling en inledningsfas som västvärlden redan passerat; genom kapital och kunskap kan väst således vägleda andra länder att också nå den moderna eran av kapitalism och liberal demokrati (Potter m.fl., 2008:83).

Moderniseringsteorierna var den rådande trenden under 1950- och 60-talet. En enkel dikotomi mellan utveckling och underutveckling befastes, vilket antydde att underutvecklade länder skulle likna utvecklade länder så mycket som möjligt för

att ta sig ut ur fattigdomen (Potter m.fl., 2008:84). Man trodde på en linjär och rationell väg till utveckling som baserades på västerländsk positivism och vetenskap, och att alla nationer kunde följa den här vägen på ett enkelt sätt (Potter m.fl., 2008:91). Ett citat från Hettne i Potter med fleras bok drar slutsatsen: ”In practice, modernization was thus very much the same as Westernization” (Potter m.fl., 2008:84). Modernisering ses därmed som en tidslig och rumslig fråga, med andra ord att underutveckling kan överkommas genom den rumsliga spridningen av modernisering. Det sker genom en tämligen hierarkisk tidsordning från de största urbana centrumen till de minsta (Potter m.fl., 2008:87). Moderniseringsteorierna utgör ett ”top-down” perspektiv på utveckling, eftersom man tror på en spridningseffekt av modernisering från stora urbana centrum till underutvecklade områden på landsbygden. Potter med flera uttrycker här likt Chakrabarty en syn på moderniseringsteorierna som ett förmyndaraktigt medel för Europa och USA att nedvärdera icke-västerländska kulturer. Synen på ekonomisk utveckling, såväl nya som gamla teorier, präglas av denna västerländska världssyn av västerländsk rationalitet, vetenskap och teknologi (Potter m.fl., 2008:89).

Industrialisering ansågs i moderniseringsteorin vara en grundbult i utvecklingen, och den tanken låg senare även till grund för idén bakom *big push* (Potter m.fl., 2008:90-91). Grunden var att man som övriga moderniseringsteorier ansåg att utveckling var synonymt med ökad ekonomisk tillväxt genom modernisering och ökade investeringar. Fattiga länder investerade för lite då de hade för lite resurser, och biståndet skulle således bidra med dessa resurser (Odén, 2006:49). Det gällde inte bara industrin, utan även jordbruk och infrastruktur skulle moderniseras, genom en så kallad *big push* som innebar en bred satsning på investeringar inom flera sektorer samtidigt, och som därmed skulle bli en så stor positiv knuff ”uppåt” att fattigdomen kunde övervinnas; en teori som trycktes på av bland andra svenska Gunnar Myrdal (Odén, 2006:50). Den här idén har återkommit i form av millenniemålen, även om man idag snarare anser att marknaden är det starka instrumentet för att uppnå denna stora knuff istället för staten såsom Myrdal ansåg (Odén, 2006:126).

Dessa teorier var förvisso dominerande fram till 1970-talet, och idag har annat kommit upp på agendan, men som Potter med flera argumenterar så upptas dessa åsikter i form av neoliberalismens omtolkningar, och även Odén påpekar hur utvecklingstänkets olika tidigare trender lever kvar än idag (Potter m.fl., 2008:83, Odén, 2006:140).

2.2 Historicism och framstegstanken

Dipesh Chakrabarty definierar historicism som ett epistemologiskt tankesätt som menar att för att förstå något måste man se på företeelsen i fråga som en historiskt utvecklande enhet, som utvecklas över tid. Det här präglar såväl marxismen som liberalismen, och nästan alla historiska beskrivningar om kapitalismen, industrialiseringen, nationalismen med flera (2000:23).

”Det land som är mer industriellt utvecklat visar bara, för de mindre utvecklade, bilden av dess egna framtid” menade Karl Marx. Det är alltså tanken bakom historicismen, vilken gett en tidlig uppfattning att Europa eller västvärlden kommer först i utvecklingen, och sen följer ”resten” (”First in the West, then elsewhere”). Kapitalismen, moderniteten och upplysningen sades alla ha uppkommit inom Europas alltjämt omtvistade gränser, och genom historicismen kunde detta förklaras samt ge ett mått (alltså tid) på det kulturella gapet inom institutionell utveckling mellan västvärlden och övriga världen (Chakrabarty, 2000:6-7). Chakrabarty menar att man således placerade en mängd nationer i ”historiens väntrum”; vi ska alla förvisso mot samma slutmål men kommer ankomma dit vid *olika* tidpunkter (2000:8). Historicismen lever på kvar på samma vis än idag, men har kontrasterats med massrörelser, ofta nationalistiska, demokratikrav - de vill uppnå det *nu*, och accepterar inte historicismens uppmaning om *inte än* (Chakrabarty, 2000:8).

Många teorier om ojämn utveckling och dylikt har uppstått inom olika akademiska ämnen (se moderniseringsteorierna ovan), där man använt politisk modernitet som en måttstock på sociala framsteg; vissa är fullvärdiga deltagare av den politiska moderniteten medan andra måste vänta och förbereda sig mer innan de kan erkännas som det - i grund och botten samma argument som koloniserarna använde. John Stuart Mill, klassisk liberal tänkare, resonerade på liknande sätt när han sade att utbildning bör komma före medborgerliga rättigheter och självstyre (Chakrabarty, 2000:9-12).

Den brittiske historikern Eric Hobsbawm menade att det fanns en ”förpolitisk” kategori i historien, och inte förrän den underordnade klassen i form av bönder och dylikt skaffade sig politisk medvetenhet så uppstod det sanna reformer och omvälvningar. Det här är dock felaktigt enligt Chakrabarty, då bönders organisation fanns sedan länge, kopplat till släktskap, religion och kast (2000:11). Detta var för Hobsbawm en organisatorisk medvetenhet som inte stämde överens med den sekulär-institutionella logiken hos det politiska som han såg på det. Bönderna var därmed förpolitiska och hade ännu inte funnit ett specifikt språk för att uttrycka sig själva. Kapitalismen kom då gradvis utifrån med fatala konsekvenser genom ekonomiska krafter som bönderna inte förstod, och därmed var bönderna fortfarande under 1900-talet förlegade i sina sociala rörelser enligt Hobsbawm (Chakrabarty, 2000:12). Det här är en tydlig historicism som går att finna inom marxistisk teoribildning, där vissa oundvikligen kommer vara mindre utvecklade än andra. Men genom att frångå Hobsbawms förpolitiska kategori så vidgar man också definitionen av vad som är politik. Böndernas och andras syn på vad för maktrelationer de såg i världen var inte alls bakåtsträvande eller orealistiskt, utan en grundläggande del av den modernitet som kolonialstyret förde till, i detta fall, Indien. De må kanske vara traditionella eftersom de funnits innan kolonialstyret inföll, men var ju på inga vis utagerade (Chakrabarty, 2000:12-13).

Den här historicismen talar även Margaret Canovan om. Hon benämner det ”vanguardism”, och menar, likt Chakrabarty, att den är universalistisk, vilket innebär en syn att vi i det långa loppet alla kommer bli fria och ha det bättre, men att vissa är mer progressiva än andra och därför kommer visa vägen för de andra och vara i ”förtruppen”. Likt Chakrabarty menar hon att det här tankesättet går att

finna i såväl liberalism, socialism, feminism och till och med modern konservatism, och som tidigare nämnt även i olika ekonomiska tillväxtteorier såsom ”trickle-down”-idén (Canovan, 2004:246).

... belief in progress is very hard to reconcile with equal respect for all human beings. It has the inescapable effect of giving a privileged status to the advanced, thereby devaluing the opinions, beliefs and way of life of the mass of mankind.

(Canovan, 2004:246)

Någon finns alltid högre upp på trappan av framsteg, medan de flesta bara ska ta emot frigörelse, utbildning, välfärd, västernisering och så vidare. Det stämmer även in på den typ av liberalism som dagens ledare förespråkar (Canovan, 2004:246). En motsats till detta skulle dock vara populism, och därmed måste man kliva försiktigt fram för att få en bra balans mellan de båda motpolerna. Det är lätt att idealisera folket som en homogen vilja, men som Canovan påpekar så kan det finnas en poäng i att ta hänsyn till populismens kärna om demokrati på en låg nivå, med en viss skepticism mot allt som kallas framsteg. Att sprida liberal demokrati till länder med djupt rotade religiösa övertygelser bör kanske göras försiktigt för att inte köra över den respekt man bör ha för andras övertygelser och tro (Canovan, 2004:247).

Vi har sålunda målat upp en bild av vad som enligt både Canovan och Chakrabarty präglar västvärldens ledares sätt att se på världen och utveckling; Europa visar vägen för resten av världen hur saker och ting ska gå till.

2.3 Orientalism

Orientalism var ett begrepp som introducerades av Edward Said i hans bok med samma namn från 1978. Han menar att orientalism är en ”distribution av geopolitisk medvetenhet” i olika textkategorier, och en elaborering av den geografiska distinktionen mellan öst och väst, såväl som olika forskningsintressen. Orientalismen har inte bara skapat detta utan är också det som upprätthåller det, och är, snarare än uttrycker, en intention och vilja att förstå och ibland kontrollera det som är annorlunda eller nytt. Framför allt, menar Said, så är det en diskurs som inte är direkt kopplad till någon rå politisk makt, utan produceras och existerar i ett ojämnt utbyte av olika sorters makt (politisk, intellektuell, kulturell såväl som moralisk makt), i likhet med imperialismen. Han menar utifrån detta att orientalismen återfinns i en stor del av den moderna politisk-intellektuella kulturen, och således har mer att göra med ”vår egen värld” än med Orienten (Said, 1978:12).

De geografiska enheterna Väst och Öst stödjer och reflekterar varandra till viss del enligt Said. Båda är idéer, skapade av människan med dess historia, geografiska gränser, språk och så vidare (Said, 1978:5). Diskursens dominans har institutionaliserats och befästs genom omfattande teoriarbete och praktik vilket gör att den inte kommer försvinna i första laget, även om man så kan visa hur det består av lögn och myter (Said, 1978:5-6).

Said menar i sin bok att Gramscis hegemonibegrepp är fruktbart i diskussionen om Orientalism. En hegemoni, menar han, uppstår i alla icke-totalitära stater när vissa kulturella former eller idéer börjar dominera över andra, och upprätthålls genom tyst medhåll och frivillighet - till skillnad från det tvång som kan komma från en statsapparat. Det är en hegemoni som upprätthåller och gör orientalismen bestående, och som tidigare nämnt är det framställandet av "oss européer" som överlägsna alla icke-europeiska folk och kulturer (Said, 1978:6-7). Den upplevda skillnaden mellan öst och väst går att återfinna i den territoriella uppfattningen om de båda, projekterandet av överlägsenhet och underlägsenhet i olika utsträckning, samt de karaktärsdrag som tillskrivits Orienten (Said, 1978:201).

2.4 Kolonialism

Enligt Edward Said kan den europeiska hegemonin som uppstod under kolonialiseringen bero på idén om att europeisk identitet är överlägsen icke-europeiska folk och kulturer, och följaktligen den hårda uppdelningen mellan "vi" européer och "de" icke-européerna (Said, 1978:7). Ania Loomba menar att skillnaden mellan kolonialismen och imperialismen kan ligga i den rumsliga dimensionen; medan imperialismen är "en process som leder till dominans och kontroll" för metropolen, så är konsekvenserna av detta såsom de ter sig i kolonierna det som man kan kalla kolonialism (Loomba, 2005:27). Det leder således till en klassisk marxistisk distinktion mellan kärna och periferi, där jag intresserar mig av hur kärnan förhåller sig till sig själv genom dess relation till periferin. Ett direkt kolonialstyre är dock i imperialismen inte nödvändigt, eftersom det kapitalistiska systemet med dess ekonomiska och sociala maktutövning ändå kan dominera och kontrollera den underkuvade. Detta kan också kallas nyimperialism eller nykolonialism (Loomba, 2005:26-27).

Dagens globala ordning är inte baserad på "direkt styre" men vissa länder påverkar och dominerar ändå andra länder ekonomiskt, kulturellt och politiskt (Loomba, 2005:28). Postkolonialismen kan därför ses som ett motstånd och ifrågasättande av den koloniala dominansen och dess konsekvenser. Då kan man införliva det motståndet tillsammans med dagens kamp mot imperialismen och den västerländska kulturella dominansen. Genom motståndet mot kolonialismens diskurser och praktiker kan man lyfta upp det som Chakrabarty talar om angående historicismen, nämligen en ny syn på verkligheten som inte är den "linjära framstegsskildring" som dominerar idag. Det är ett poststrukturalistiskt sätt att se historien; istället för att det finns en historia som befästs av "herren" så finns där en mångfald historier från de förtrycktas erfarenheter som bör accepteras som en del av historien (Loomba, 2005:32).

3 Metod

Det svenska biståndet är som tidigare nämnt framstående och räknas som att det främst har ett solidariskt humanitärt motiv för att hjälpa. Det svenska fallet ter sig därmed utgöra ett avvikande fall från många andra länder med betydligt påtagligare kolonialt arv (Odén, 2006:32-34). Om historicismen ändå går att återfinna i det svenska biståndet har alltså teorin bekräftats och prövats i ett avgörande fall, och visat sig hålla, enligt forskningsdesignen "least likely" (Esaiasson, m.fl., 2012:161-162). För att svara på min fråga har jag för avsikt att använda mig av diskursanalys. Det är en metod som inte har fokus på aktörer som medvetna subjekt, utan istället har ett kontextbaserat perspektiv med betoning på makt och dominerande synsätt (Bergström & Boréus, 2005:357). Diskurs kan definieras på många sätt men jag väljer att följa Laclau och Mouffes syn på diskurs som en helhet som inkluderar både språket och det icke-språkliga, alltså att alla sociala fenomen är diskursiva (Bergström & Boréus, 2005:307, 315). Deras diskurssyn väljer jag för att de dels varit mycket framträdande, och dels ligger till grund för den metodik jag väljer att följa i analysen.

Ania Loomba har framfört kritik mot det allt större fokuset på diskursen och texter inom det postkoloniala forskningsområdet, där min uppsats kan placeras. Hennes kritik går ut på att kolonialismen i allra högsta grad var ett materiellt förtryck, i form av våld och liknande, och på samma vis kan man ju mena att biståndet är en materiell institution. "Uppgiften i all diskursanalys är att undersöka de specifika sociala och historiska förhållanden som genererar olika representationer", menar hon (Loomba, 2005:106-107). Således ger ju min undersökning en insyn i huruvida svenska institutioner upprätthåller den västerländska framstegstanken, men även hur detta upprätthållande innebär ett skapande av subjekspositioner. Det blir en kombination av de två analytiska utgångspunkterna "institution" och "subjeksposition" som Iver B Neumann nämner i sin bok *Mening, materialitet, makt* (2003:104,114). Jag vill spåra vilka subjekspositioner institutionen skapar (Neumann, 2003:114), men även hur dessa ser ut och vad för inbördes relation de har.

Det finns ett motstånd, inom vissa delar av västerländsk akademi, mot att undersöka och syna västs roll i världen närmre. Det kan bland annat bero på att upplysningens idéer om västvärldens framåtskridande världshistoriska roll fortfarande lever kvar i stora delar av samhället, även om de i högre utsträckning ifrågasätts (Williams & Chrisman, 1994:127). Jag har för avsikt att fördjupa mig i just detta; västvärldens, eller i detta fall Sveriges, eventuella tendens att framställa sig själv som framåtskridande, modern och utvecklad, i kontrast till "den Andre" som således är det motsatta. Akademiker, menar Williams och Chrisman, har stora incitament att framställa väst på det här viset, då de själva är en del av den

ideologiska statsapparaten som framhåller västvärldens ”välvilliga” överlägsenhet (Williams & Chrisman, 1994:127).

For if it is true that no production of knowledge in the human sciences can ever ignore or disclaim its author's involvement as a human subject in his own circumstances, then it must also be true that for a European or American studying the Orient there can be no disclaiming the main circumstances of *his* actuality: that he comes up against the Orient as a European or American first, as an individual second. And to be a European or an American in such a situation is by no means an inert fact. It meant and means being aware, however dimly, that one belongs to a power with definite interests in the Orient, and more important, that one belongs to a part of the earth with a definite history of involvement in the Orient almost since the time of Homer.

(Edward Said, 1978:11)

Precis som Neumann säger i *Mening, materialitet, makt* (2003:47-52) så är det alltså viktigt som diskursanalytiker att vara medveten om att man själv är en del av diskursen och givetvis reproducerar den genom att undersöka den. Som svensk är det koloniala arvet förvisso mindre än för en brittisk medborgare, men som europé är det ändå stort om man ska tro Said. Det är på samma sätt relevant att se vilket intresse man har som akademiker kopplad till en statlig institution (Said, 1978:10-11).

Det finns därför en återkommande tendens att fokus läggs mer på ”den andre”, än på ”jaget” i diskursanalys. Således har formandet av den västerländska identiteten inte handlat om att lista de egenskaper som gör väst överlägset, utan istället karaktäriserat den Andre med en samling negativa egenskaper - vilka i sin motsatsform outtalat fått fylla upp de karaktärsdrag som man menat att väst besitter (Williams & Chrisman, 1994:127-128). Då det mesta material har detta fokus blir min analys oundvikligen likadan; även om jag analyserar biståndet till andra länder vill jag avläsa hur både mottagarna såväl som givarna framställs inom det.

3.1 Diskursens avgränsning, representationer och uppbyggnad

Jag har använt mig av Iver B Neumanns *Mening, materialitet, makt* (2003) för att fördjupa mig i den diskursanalytiska metoden. Där föreslår han att ett konkret tillvägagångssätt i analysen, genom att man ska utgå från tre steg: avgränsning, representationer och uppbyggnad (2003:47).

3.1.1 Avgränsning

Inga diskurser är helt autonoma gentemot varandra, och att dra gränsen för sin analys är därför en viktig och svår uppgift. Varje begränsning i analysen medför olika problem, och således krävs en motivering av den avgränsning som görs. När

det kommer till analys av identitet är det inte bara en fråga om avgränsningen av identitet i förhållande till andra grupper, utan även en fråga om avgränsning i tid (Neumann, 2003:52-53).

Olika representationer kan visas tillhöra samma diskurs genom att se hur de förekommer gemensamt i flera texter (Neumann, 2003:54). Man kan också liksom Ulf Mörkenstam bygga analysen på analysverktyget problem-orsak-lösning. Bakom det ligger synen att diskurser konstituerar sociala identiteter och föreställningar om världen, och en sammankoppling av identitet, handlingsutrymme och makt. Genom att se på vad man ser som ett problem, vad som ses vara orsaken till det, och vad för lösning man kan ge på problemet, visar man den föreställningsvärld som legitimerar ett visst handlande, men även den form och avgränsning diskursen har. Konstruktionen av problem innebär alltså att grupper och individer tillskrivs identiteter (Bergström & Boréus, 2005:336-337).

3.1.2 Representationer

Representation innebär i ett diskursanalytiskt sammanhang ”socialt reproducerade fakta” (Neumann, 2003:33), alltså hur vi när vi betraktar ett ting eller en företeelse kategoriserar det utifrån gällande diskurs. Om en representation har institutionaliserats, såsom det potentiellt kan vara med den historicistiska synen jag vill undersöka, så utgör det en position i diskursen (Neumann, 2003:33). En diskurs består i regel av flera representationer, men i de flesta fall dominerar en representation över andra. När en diskurs bara innehåller en representation så har det krävts mycket arbete för att den inte utmanas öppet politiskt. Men Neumann argumenterar att ingen diskurs är helt hegemonisk, utan att flera representationer återfinns utan att dominera varandra (2003:57). Således kan en diskursanalys också vara ute efter att undersöka representationernas form, antal, och dominans.

Neumann diskuterar också vidare hur man ska undersöka representationer. Då jag ämnar göra en teoriprovande studie på hur institutionaliserat den historicistiska synen är i Sverige, avgränsar jag mig endast till statliga dokument. Tillvägagångssättet för att påvisa diskursens olika representationer blir för min del att se om det finns en och samma eller möjligtvis en annan representation i den svenska biståndsdiskursen. På detta vis kan jag undersöka om representationerna påverkar varandra och om någon kan tänkas vara mer dominerande. Neumann menar att det handlar om att undersöka intertextualiteten mellan texter, uttryck och diskurser, och att det då ställs krav på att kunna visa på hur representationerna dyker upp och relaterar till varandra (2003:86). Att applicera tidigare diskursanalyser på en annan kontext påvisar hur stark den här diskursiva representationen möjligtvis kan tänkas vara; om det visar sig att det svenska biståndet uttrycker en snarlik representation som frammålas i teorierna är representationen stark. Representationen är mindre dominerande om det finns olika representationer i diskursen.

3.1.3 Uppbyggnad

Det tredje steget i analysen är att undersöka de kännetecken som finns för en särskild representation i en diskurs, och avgöra om några är mer beständiga än andra, och på så vis mer eller mindre enkla att stödja sig på i sina uppfattningar, samt mer eller mindre möjliga att förändra. I genusediskursen är ett beständigt kännetecken hos en kvinna hennes äggstockar, men däremot är det mindre beständigt att hon utför oavlönat hemarbete (Neumann, 2003:59). När det handlar om materiella ting blir de alltså svårare att bortse från, och bär därför på en större tröghet (Neumann, 2003:62). Men Neumann menar att det är nödvändigt att analysera språket och materiella ting som en helhet, eftersom diskurser består av båda delarna:

Poängen med diskursanalys är att undersöka på vilket sätt det finns en mängd handlingsbetingelser för det talade och det gjorda, samt på vilket sätt en viss utsaga aktiverar ett antal sociala praktiker, och på vilket sätt påståendet i sin tur bekräftar eller dementerar dessa praktiker.

(Neumann, 2003:76-77)

Materialiteten i texten är därmed kopplad till arkivet, alltså vad som är möjligt att säga och tänka inom den särskilda diskursen. Då får man dels ta ställning till olika språkliga frågor som vilken typ av språk och skrift som används i texten, men även diskutera hur tillgången och distributionen av arkivet ser ut - om det sker genom fysiska eller icke-fysiska institutioner (Neumann, 2003:77-78).

3.2 Makt och identitet

Med de tre stegen nämnda här ovan menar Neumann att man har påvisat en diskurs. Den bör dock kompletteras med en diskussion kring hur diskursen kopplas till makt (2003:63). En lämplig utgångspunkt kan då vara Lukes klassiska tredelade maktdefinition, men med tillägget av en fjärde foucauldiansk dimension som lämpar sig för diskursanalys; om både A och B upplever en viss företeelse eller situation som normal och oproblematiserad, till skillnad från Lukes medvetna aktörer, så speglar detta diskursens makt. Diskurser orsakar sina egna konsekvenser, ofta oberoende av medvetna aktörer, och i detta sammanhang kan man endast göra motstånd mot diskursen inom dess egna ram, till exempel genom att vara oemottaglig och inte bekräfta diskursen, eller vända sig till alternativa representationer i diskursen (Neumann, 2003:143-144).

I uppsatsen frågar jag också om vilken identitet som skapas i diskursen om det svenska biståndet. Den teoretiska utgångspunkten berör den västerländska eller europeiska identiteten i förhållande till den andre, och jag vill därför mer konkret undersöka hur den svenska såväl som biståndsmottagarnas subjektposition reproduceras. Subjektposition innebär en generell roll eller identitet kopplad till en diskurs (Neumann, 2003:104). Identiteter, som jag uppfattar att Neumann likställer med subjektpositioner, är relationella: ”identiteten ligger inte i gruppen

själv utan i gruppens förhållande till andra grupper” (Neumann, 2003:111). Det är således lämpligt att se på hur man i Sverige talar om andra grupper för att kunna ta reda på hur vi ser på oss själva. Då jag kommer använda mig av diskursanalys som metod kommer jag anamma den typen av teori i uppsatsen, och en syn på politik som lika med identitet (Neumann, 2003:110). I uppsatsen kommer jag undersöka hur subjektspositionerna formas i diskursen, men det är också möjligt att titta på hur subjekten agerar och handlar utifrån den givna subjektspositionen (Neumann, 2003:109). Jag väljer dock att lämna det därhän då jag främst intresserar mig för vad för subjektspositioner som målas fram i diskursen.

4 Analys

Inledningsvis kommer jag här i analysen undersöka i vilken utsträckning den västerländska framstegstanken återfinns i biståndet, genom att centralisera den kring olika teman som tas upp i materialet från Sida. Sedan kommer jag applicera detta på den diskursanalytiska metoden och med andra ord avgöra om den svenska biståndsdiskursen domineras av den västerländska framstegstankens representation. Det innebär att jag i första delen kommer söka efter min teoretiska grund i materialet, för att i andra delen av analysen skissera fram diskursen och dess representationer, och hur dessa är kopplade till makt och identitet.

4.1 Framstegstankens förekomst i biståndet

Här kommer jag presentera de två huvudsakliga teman jag har återfunnit i texterna om de fem olika länderna. För vidare läsning av de analyserade texterna hänvisar jag till mina ursprungskällor på Sidas hemsida.

4.1.1 Utbildning och kunskap

Sida menar att man måste ha en god kvalitet på utbildningen i alla länder för att på så vis kunna göra den till en relevant faktor för ekonomisk tillväxt, demokrati, stärkta mänskliga rättigheter med mera (Sida, 2012c). Utbildning är således ett medel som till synes kan föra ett land bort från fattigdom och underutveckling; utan en politisk medvetenhet kan inga reformer ske argumenterar Hobsbawm (Chakrabarty, 2000:11). Genom en sådan syn blir de utbildade ”förpolitiska”, utan medvetenhet och förståelse för hur samhället verkligen bör organiseras. Det är ett starkt historicistiskt argument, och befäster tudelningen att vissa är mindre utvecklade än andra (Chakrabarty, 2000:12-13).

Synen på utbildning är alltså något som är känsligt inom det historicistiska synsättet, eftersom det kan användas som ett rättfärdigande för att minska makten hos de som är mindre utbildade, och på så vis förstärka synen på dessa människor som mindre ”moderna”. Sida uttrycker att bristen på utbildning i Afghanistan är ett hinder för utveckling, och då jag finner i materialet från Sida att man anser att utveckling innebär att uppnå modernitet, så är det alltså tydligt att man anser att utbildning, i kombination med marknadsekonomi (Sida, 2012a), kommer föra Afghanistan ur sitt omoderna stadium till att bli ett modernt samhälle av idag - en historisk analys i stil med Hobsbawm. Tron på framsteg är något som Canovan menar är svårt att jämföra med lika respekt för alla människor, och att sprida vad

som uppfattas som starkt västerländsk liberalism till ett djupt religiöst land är således något som bör göras varsamt, om alls (2004:246-247).

I Kuba lade Sidas program fokus på ”överföring av kunskap, utbyte av erfarenheter och kontaktskapande verksamhet” (Sveriges ambassad, 2005:7). Ordet ”överföring” andas en ensidig kontakt, där Sida och Sverige ger kunskap till Kuba om hur ett samhälle ska styras, en historicistisk tankebana sprungen ur att Sverige som man uppfattar som mer utvecklat har mer och bättre kunskap om samhällsstyrning än Kuba.

Grunden för denna typ av bistånd är tilltron till de demokratiska arbetsmetoderna och till det goda exemplets makt. I projekten eftersträvas att den kubanska motparten ges tillgång till alternativa erfarenheter av ekonomi, demokratiskt och decentraliserat beslutsfattande, samt folkligt deltagande. Aktörer med potential att verka för förändringar kan därigenom stärkas och uppmuntras.

(Sveriges ambassad, 2005:7)

I citatet uttrycks tydligt att det nuvarande samhällssystemet i Kuba är otillräckligt, medan den liberala demokratin med marknadsekonomi som grund är vad som ska ses som målet. Genom ”det goda exemplets makt” kan man således undervisa kubanerna om hur man ska organisera ett samhälle.

Tanzania har liksom övriga länder i kategorin en egen strategi för fattigdomsbekämpning, som har blivit ett central politiskt mål. Sida har dock ett antal synpunkter på utvecklingsstrategin, bland annat att för många prioriteringar lyfts fram, vilket därför försvårar genomförande och uppföljning. Men att landet tar ansvar för sin egen utveckling anser Sida ändå är positivt (Sida, 2012b). Landet har visat en allt större kapacitet att handha sin egen utveckling, och därför lutar Sidas roll mer åt resultatuppföljning och rådgivning (Sida, 2012c). Tanzania har således uppnått en viss nivå av modernitet genom att styra över målsättningarna i arbetet med fattigdomsbekämpning, men Sida har ändå många åsikter angående formuleringarna som man anser har stora brister. Ännu står Tanzanias styre på en lägre nivå av modernitet och utveckling, där Sida och Sverige nått längre och därmed också vet bättre. Sverige stödjer i övrigt landet bland annat genom att skapa lösningar för inhemskt företagande och reducera regler som hindrar entreprenörskap. I Tanzania fokuserar man också på energi, utbildning och forskning, privat sektor och god samhällsstyrning (Sida, 2012b). Detta ter sig också vara många och breda prioriteringar, och som i många andra av biståndsländerna har man fokus på införandet av en stabil marknadsekonomi i landet (Sida, 2012b).

4.1.2 Modernitet

Serbiens statliga förvaltning behöver bli mer effektiv. Vi stöder förvaltningsreformer, men även jämställdhet och mänskliga rättigheter. Genom insatser på miljöområdet kan Serbien på sikt närma sig EUs lagstiftning. Målet är en serbisk EU-anslutning.

(Sida, 2011c)

Citaten ovan, och så även Sidas syften i övrigt med det serbiska biståndet (se Sida, 2012a), beskriver EU som det slutgiltiga målet, som nästa steg att nå på trappstegen för Serbien. För att få räknas som fullvärdiga medlemmar ”behöver” de uppnå ett antal kriterier, som de ännu ej har gjort. Den diskursiva representationen av Serbien blir således som något mindre välutvecklat än EU, och således även Sverige.

”Vägen mot reformer är slingrig men på flera plan går Serbien mot framgång” (Sida, 2011b). Reformerna för att uppnå kraven för EU-medlemskap betonas kontinuerligt i informationen om Serbien, som i första citatet nedan bland annat verkar innebära bekräftandet av marknadsekonomi. Det gäller också för statsförvaltningen att som i det andra citatet nedan bli mer ”moderna”, något som i allra högsta grad andas historicism med dess måttstock på politisk modernitet. Modernt är inte det som finns idag, utan klassas som ett visst antal attribut eller kriterier. Vad dessa kriterier är framkommer inte i Sidas text, men en sak är tydlig enligt citatet nedan: Serbien är inte till fullo i dagens tid ännu.

Ett viktigt steg framåt skedde 2008 då landet skrev på ett stabiliserings- och associeringsavtal med EU. Många ser det som en väg mot politisk reformvilja. Det samt att Serbien stärker sin marknadsekonomi har lockat fler utländska investerare.

(Sida, 2011b)

Trots den reformvänliga regeringen gäller det nu för Serbiens institutioner och förvaltning att i snabbare takt bli mer demokratiska och moderna [sic!].

(Sida, 2011c)

Man anser alltså att den serbiska statsförvaltningen inte lyckats reformera sig tillräckligt, och därför fokuseras det svenska biståndet på demokratisk samhällsstyrning. Korruptionsbekämpning är också en del av detta arbete, och att reformera den serbiska säkerhetssektorn där tortyr har förekommit. Så länge det ser ut så kommer Serbien inte kunnat bli medlem i EU (Sida, 2011c). Men på det här sättet anser man att vissa är fullvärdiga medlemmar av den politiska moderniteten, medan andra inte är det. Samtidigt uppfyller många länder som är medlemmar inte heller dessa krav i alla sammanhang, och har dessutom försämrat sig de senaste åren (The Economist, 2010).

Sammantaget blir det svårt att förstå var gränsen går för moderniteten i Serbien. Och även om landet hamnar inom Europas gränser är det alltså EU som är målet med biståndet. Precis som Said talar om en in- och utsida av Europa så finns det en in- och utsida av EU, där ett land precis vid gränsen som Serbien ändå hamnar utanför. Därmed kan man projektera en bild på landet som biståndsmottagare, mindre utvecklade och mindre moderna. Detta till trots att de kämpar med liknande problem som många andra EU-länder.

I Kuba har man på ekonomiområdet arbetat med att överföra kunskap och erfarenheter från marknadsekonomier till kubanska ekonomer och ”funktionärer inom ekonomi- och finansministerierna samt centralbanken” (Sveriges ambassad,

2005:7). Även i Kuba satsar man alltså hårt på att etablera marknadsekonomi, och på så vis underlätta för en ekonomisk tillväxt. Orientalismen visar sitt ansikte genom att man vill kontrollera och förändra det annorlunda - i det här fallet det kommunistiska samhällssystemet. Det är också som tidigare nämnt känsligt att sprida de liberala idéerna om marknadsekonomi och demokrati till länder, eftersom tron på framsteg ger en privilegierad status för de mer utvecklade (Canovan, 2004:247). Det är ju Kuba som ska ta emot kunskap och erfarenheter från marknadsekonomin, och Sverige som har ett gott exempel att ge. Moderniseringsteorierna blir här påtagliga då man ser marknaden som en styrande kraft.

Kina däremot, har till synes blivit tillräckligt rikt för att Sverige ska kunna få något tillbaks, i och med att man väljer att utfasa biståndet och fokusera på aktörssamverkan och handel (Sida, 2012d). Man har nått en högre nivå av utveckling och modernitet men brister fortfarande på vissa områden där Sverige således ännu kan placera sig på ett högre trappsteg. Men marknadsekonomin är etablerad i landet och därför ser man på kineserna som mindre ”förpolitiska”, och är istället en del av idag och därför några man kan ha ett reellt utbyte med i form av aktörssamverkan. Även om det handlar om bistånd så lutar det åt ett ökat kommersiellt utbyte i framtiden, och mindre specifika landstrategier (Sida, 2012f, Sida, 2012e:2).

4.2 Diskursens representation och makt

Enligt moderniseringsteorin kan alla nå samma nivå av utveckling på ett och samma sätt, nämligen i så hög grad som möjligt organisera samhället på samma sätt som västerländska länder för att således nå samma utveckling som dem. De västerländska länderna upprätthåller alltså ett modernt, civiliserat och utvecklat samhälle, medan fattiga länder har ett barbariskt, traditionellt och underutvecklat samhälle. Det här är den grundläggande världssynen hos moderniseringsteorierna, som menar i stark historicistisk anda att underutveckling är en inledningsfas som västvärlden redan passerat. Väst kan sedan, genom kapital och kunskap, hjälpa andra länder att nå samma nivå av utveckling med marknadsekonomi och liberal demokrati (Potter m.fl., 2008:83-84, 89-91). Dessa idéer känns igen i dagens liberalism som dominerar bland världens ledare, och återfinns således även i biståndet. Vad som framträder i den enskilda analysen av varje land ovan är att det svenska utvecklingsbiståndet i sig är mycket historicistiskt, och bär på detta arv där man hyser stor tilltro till den västerländskt präglade rationaliteten, vetenskapen och teknologin, i enlighet med moderniseringsteorierna (Potter m.fl., 2008:89).

4.2.1 Diskursens avgränsning, representationer och uppbyggnad

Problemet som Sida uttrycker i sitt material ter sig vara fattigdom om man ser på det övergripande målet för det svenska biståndet. Underutveckling på olika områden är dock en lämpligare benämning då man ibland omnämner eftersatta mänskliga rättigheter, miljö eller dylikt som de huvudsakliga prioriteringarna i vissa länder. Att man formulerar problemet på detta viset visar på hur själva biståndet i sig är ett historicistiskt fenomen. Sida menar ju att eftersom Sverige är ett rikt land är det en självklarhet att bidra med kunskap och pengar till världens utveckling. Det grundar sig på det Odén kallar solidariska och utvecklingssträvande motiv, men Sida medger själva att syftet även är att stabilisera osäkra regioner och utöka den svenska exporten och handeln. Under dessa motiv faller samtliga analyserade länder in, med underutveckling på dessa olika områden som en övergripande faktor. Historicismen ligger i hur man anser sig stå med mer kunskap för att man är mer ”utvecklad”, och därmed ger en privilegierad status till de som gjort mest framsteg, som är på den högsta nivån av utveckling (Canovan, 2004:246).

Orsaken som lyfts fram till underutvecklingen är relativt spretig. I Tanzania tillskrivs skulden huvudsakligen ett tidigare socialistiskt enpartistyre, och i Afghanistan de många krig och konflikter som drabbat landet. När det kommer till Serbien ter det sig som att det enkla faktum att man inte kvalificerar sig som EU-medlemsland som är ett tillräckligt incitament. Orsaken där skulle i sådana fall ligga i det Sida benämner som en otillräckligt reformerad statsförvaltning. I Kuba verkar man anse att bristen på demokrati är den främsta orsaken, och i Kina likaså. Att orsaken till underutvecklingen formuleras så olika i de olika länderna visar framför allt på diskursens bredd; socialism, krig, diktatur och ”omodern” statsförvaltning är alla hinder för utveckling.

Alla länder har dock en övergripande sak gemensamt när man ser på lösningen på problemen: införandet och befästandet av marknadsekonomi, entreprenörskap och företagande, i kombination med den liberala demokratin. Detta befäster orientalismen och de postkoloniala praktiker i form av moderniseringsteorierna och dess efterföljare i biståndet, och visar i såväl det serbiska som kinesiska fallet att detta är där gränsen för modernitet går, och således inte i samma utsträckning den geografiska distinktion Said talar om. Det faller idag under bland annat *big push*-teorin vilken som tidigare nämnt influerat millenniemålen, som i sin tur påverkat det svenska biståndet (Odén, 2006:186). Man anser inom denna teoribildning att marknaden är det primära medlet för att uppnå en stor knuff framåt i utvecklingen för fattiga länder. Att det är lösningen visar på en dualistisk världssyn som återkommer i såväl moderniseringsteorin, orientalismen och historicismen (Potter m.fl., 2008:83, Said, 1978:5-6, Chakrabarty, 2000:6-7), med andra ord den västerländska framstegstanken. Detta är diskursens avgränsning.

Diskursens representationer är det nästa steget i analysen. Den västerländska framstegstanken i form av historicismen återfinns alltså tydligt i den svenska biståndsdiskursen, vilket innebär att den representationen av den Andre, alltså biståndsmottagaren, blivit institutionaliserad i biståndsdiskursen, en position. Således ter det sig som en dominerande representation, även de som motsäger

biståndets roll gör det inte genom att protestera mot historicismen i det utan endast för att de anser att det riskerar att missbrukas av korrupta ledare eller dylikt (se exempelvis Segerstedt & Nilsson, 2012).

Vi kommer sedan till frågan om diskursens uppbyggnad. Genomgående i Sidas mål betonar man att biståndet ska vara efterfrågebaserat, och att det i så hög grad som möjligt ska bygga på mottagarlandets behov och önsknings (Sida, 2012e:4). Det är alltså inte möjligt att i diskursen som den ser ut idag tala om ociviliserade barbarer, så som var möjligt under kolonialismens tid. Man uttrycker istället en syn på alla individer som egna medvetna aktörer, även om så inte alltid blir fallet när det väl kommer till kritan. Det ger dock en fingervisning om vad som går att säga inom diskursen och inte. Man följer i hög grad liberalismens ideologiska värderingar i sina uttryck, och anser inte att biståndet kan agera utvecklingsmotor, utan att viljan måste komma från länderna själva. Vad biståndet istället kan göra är att ”tillföra kunskap och pengar som kan ge bränsle till arbetet” (Sida, 2012e:4-5). Det här citatet faller dock ändå inom den västerländska framstegstanken. Även om man här nedtonar det egna bidraget, att kraften i stort måste komma inifrån landet i fråga, så menar man fortfarande att man har kunskap som dessa länder inte har och att man kan vägleda de fattiga länderna. Det faller direkt in under grundsynen i moderniseringsteorin (se Potter m.fl., 2008:83), såväl som historicismen placerande av nationer i ”historiens väntrum”. Först när man når kunskap kunde man enligt John Stuart Mill få självstyre och därmed bli en del av de utvecklade länderna (Chakrabarty, 2000:8-12).

Det faktum att man betonar pengar som ett möjligt bidrag är om möjligt betydligt mer beständigt i diskursen än kunskap. Detta eftersom pengar bär på en konkretare materialitet än kunskap, och därmed bär på en större tröghet (Neumann, 2003:62). Det innebär att synen på de underutvecklade ländernas brist på kunskap troligtvis lättare kan övervinnas, men att synen på de underutvecklade ländernas brist på pengar är svårare att bortse från. Så kanske är det istället en fråga om projektering av över- och underlägsenhet på olika nivåer av utveckling och framsteg som det handlar om, snarare än geografisk territorialitet som både Chakrabarty och Said menar. Tanzania är det enda av de analyserade länderna där den geografiska säregenheten betonas, när man beskriver att det ligger i ”Afrikas hjärta”, ”hemvist till Kilimanjaro och nationalparken Serengeti” (Sida, 2012b). Det bär på starka konnotationer till kolonialismens exotiserande av den afrikanska kontinenten, och det är således föga förvånande att just det afrikanska landet blir mest utsatt för detta. Men om denna tendens inte återfinns i majoriteten av analyserade länderna kan detta innebära en syn att alla länder potentiellt en dag kan nå upp till den nivå vi uppfattar oss ligga på, och därmed kan bli ”lika bra” och ”lika överlägsna” som vi själva.

De behöver då framför allt uppnå en tillräckligt hög nivå av ekonomiskt välstånd. Kina är ju ett av de länder man planerar att utfasa biståndet till, och har, till synes annorlunda från de andra fyra länderna, uppnått något som gör att biståndet anses överflödigt i den form det har idag. Den avgörande punkten ter sig ligga i att de har uppnått en tillräcklig rikedom för att räknas som en del av moderniteten, även om de ännu inte har den liberala demokrati som man fortsätter propagera för i biståndet.

4.2.2 Makt och identitet

Om företeelsen ifråga upplevs som oproblematiserad av inblandade parter visar detta på diskursens makt (Neumann, 2003:143), och en hegemoni existerar om diskursen upprätthålls genom frivillighet och tyst medhåll (Said, 1978:6-7). Biståndets roll är dock under konstant diskussion, till exempel den kritik som uppstod när Sverige strax innan årsskiftet 2012-2013 beslutade att utfasa biståndet till det fattiga Burkina Faso. Sverige får inget mervärde, var biståndsminister Gunilla Carlssons argument, vilket hon förklarar som att efterfrågan på svensk kompetens och bilateralt utbyte var för liten, och att det därmed var att slösa med skattebetalarnas pengar. Det är tydligt att Sverige utan detta mervärde nedprioriterar områden där handel- eller säkerhetsmotiven inte är stora, i enlighet med de motiv Sida själv lyfter fram bakom biståndet (Sida, 2012e:2). Protesterna mot detta handlar alltså om att upprätthålla biståndet för att bekämpa den utbredda fattigdomen (Pehrson, 2012). Kritikerna förhåller sig därmed hela tiden till diskursens dominerande representation, alltså i detta fall den västerländska framstegstanken, genom att överhuvudtaget vilja ge bistånd.

Detsamma gäller för de andra artiklarna om bistånd från den senaste månaden som jag finner genom en sökning på Dagens Nyheter och Svenska Dagbladets hemsida. En mer pessimistisk hållning har dock lyfts fram i debatten, bland annat i debattartikeln *"Regeringen har gett upp om biståndet"* från februari 2012. Där menar artikelförfattarna att biståndet brister i tydliga resultat och därmed endast göder de många enväldshärskarna i landet. Skattebetalarnas pengar förgås, och den nödvändiga ekonomiska tillväxten som de menar krävs för fattigdomsbekämpning går inte att utröna ur de knappa resultaten (Segerstedt & Nilsson, 2012). Tidigare liknande argument har förts fram i debatten, och visar på att den svenska biståndsdiskursen är omdebatterad, men inte så mycket kring vad för syn det ger på mottagarna, utan istället att det eventuellt inte ger några konkreta resultat och därmed är slöseri med pengar och resurser. Som fenomen verkar därför inte biståndet vara särskilt ifrågasatt, med dess syfte att utrota fattigdom och sprida kunskap, utan snarare dess effektivitet. Diskursen om den västerländska framstegstanken ter sig således väl utbredd i dagens debattklimat.

De identiteter, eller subjektspositioner, som skapas i den svenska biståndsdiskursen är framför allt biståndsgivaren, alltså Sverige, och biståndsmottagaren, alltså underutvecklade länder. De egenskaper som tillskrivs den senare är inte lika grova som de som tillskrevs den barbariska Orienten som Said beskrev det, men bygger ändå på den underlägsenhet som han nämner. Det handlar bland annat om att de är utbildade, ojämförbara, och traditionella (se exempelvis Sida, 2010, Sida, 2011b). Den svenska subjektspositionen definieras därmed av motsatsen, välutbildade, jämförbara och moderna i både ekonomisk och politisk synvinkel. Alla som inte har ett likadant samhälle som vi i alla avseenden kommer därmed vara mindre utvecklade och mindre moderna.

4.3 Slutsats

Som inledning på det nya årtusendet undertecknades Millenniedeklarationen av världens stats- och regeringschefer för att främja global utveckling (Regeringskansliet, 2011). 2015 ska de åtta målen ha uppnåtts, och nu arbetar en FN-panel, med bland andra biståndsminister Gunilla Carlsson, för att formulera nya mål för social, ekonomisk och miljömässig utveckling (Regeringskansliet, 2012). Hur dessa nya mål kommer se ut är ännu oklart, men det ger en möjlighet för förändring i förhållningssätt och motiv kring biståndet. I en nyhetsartikel från 23 december 2012 beskrivs det att Sverige ska utöka biståndet till Mellanöstern, med fokus på mänskliga rättigheter och demokratibyggnad. Överlag handlar det om att utbilda bland annat journalister, jurister, och bloggare inom dessa områden. Enligt Gunilla Carlsson bygger detta både på ett ökat behov och en ökad efterfrågan (Wahldén, 2012). Att hjälpen efterfrågas av människorna i dessa länder kan både anses vara en nyansering av diskursen, men även att de i enlighet med diskursens utbredda makt inte ser fenomenet som något problematiskt; att de ska utbildas av Sverige. I en annan debattartikel säger biståndsministern följande:

Sverige ska hjälpa dem som har det sämre ställt. Men vi ska hjälpa dem utifrån deras behov och förutsättningar och inte utifrån vårt eget önsketänkande. Behoven i världen är oändliga, men biståndets möjligheter att hjälpa är begränsade. Just därför är det så viktigt att vi tar reda på och utgår ifrån vad som verkligen gör nytta.

(Carlsson, 2012)

Sverige ska alltså hjälpa dem som har det sämre ställt, enligt Gunilla Carlsson. En sådan inställning behöver dock som framkommet i uppsatsen inte vara självklar. En sådan inställning implicerar en syn på de som tar emot bistånd som hjälplösa och utan makt att styra sina egna liv, medan de som ger biståndet, alltså Sverige, således har makt och kraft och kunskap att förändra.

Men Chakrabarty nämner i sin bok att historicismen idag kontrasterats med massrörelsers demokratikrav (2000:8). Att därför sätta upp målsättningen att biståndet ska vara efterfrågebaserat är ett steg i denna riktning. Men så länge man ger bistånd kommer det alltid vara präglad av historicism; det är aldrig något man kan frångå helt och hållet. Man pratar ju fortfarande om behoven i världen, som om Sida och Sverige kan avgöra vilka dessa är, och utan att inse vad detta implicit orsakar för syn på de som tar emot bistånd, och de som ger det. Citatet från biståndsministern ovan andas således både historicism och en möjlighet att övervinna det. Vad hon för med sig till formulerandet av de nya millenniemålen återstår att se, men utvecklingen ter sig gå mot att ansvaret i allt högre grad läggs på biståndsmottagaren (Odén, 2006:175-176).

En sak är tydlig, den västerländska framstegstanken reproduceras i den svenska biståndsdiskursen. Genom att se på de länder som tar emot svenskt bistånd som några man ska lyfta ur fattigdom, underutveckling, okunskap och diktatur, och föra dem in i en tid av rikedom, utveckling, kunskap och demokrati - det man anser sig själv karaktäriseras av, har man bekräftat den historicistiska

synen av ett land som en historiskt utvecklande enhet, som utvecklas över tid (Chakrabarty, 2000:23). Europa, väst, och därmed Sverige, kommer först i utvecklingen, och sen ”resten” (Chakrabarty, 2000:6). Genom ett postkolonialt mostånd mot historicismen och moderniseringsteoriernas efterföljande praktiker, kan man således frångå den linjära framstegsskildring (Loomba, 2005:32) som präglar dagens bistånd.

4.3.1 Vidare forskning

Vidare forskning skulle alltså kunna inkludera en djupare studie över hur stor roll den geografiska territorialiteten spelar i det historicistiska resonemanget, vilket ju är en relevant fråga om man vill veta om dessa ”underutvecklade” länder någonsin kommer kunna ses som våra jämlikar, eller om vi alltid kommer anse oss själva vara mer utvecklade bara för det enkla faktumet att vi befinner oss i väst. Det hade också varit intressant att se om den historicistiska representationen återfinns i andra forum och texter än de från statliga myndigheter för att se intertextualiteten; media, frivilligorganisationer och liknande kunde alla lämpa sig för vidare undersökning. Det hade då också kunnat kontrasteras med andra teorier för att se om det finns andra representationer inom diskursen. På samma vis hade det också varit relevant att undersöka diskursen över tid, och jämföra med andra länder.

5 Referenser

- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005). *Textens mening och makt - Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Canovan, Margaret (2004), "Populism for Political Theorists?", *Journal of Political Ideologies*, vol. 9, no. 3, pp. 241-252
- Carlsson, Gunilla (2012). *Biståndet ska ha tydliga mål*, SVD.se. Tillgänglig: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/bistandet-ska-ha-tydliga-mal_6938461.svd [2013-01-05]
- Chakrabarty, Dipesh (2000). *Provincializing Europe - Postcolonial Thought and Historical Difference* (Elektronisk). Oxfordshire: Princeton University Press. Tillgänglig: EBSCOhost [2012-11-21]
- Degnbol-Martinussen, John & Engberg-Pedersen, Poul (2003). *Aid: Understanding International Development Cooperation*. Mellempfolkeligt Samvirke: Köpenhamn
- Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik; Wängnerud, Lena (2012). *Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4:e upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik
- Janzon, Eva (2012). *Sverige tiger om Kubahjälp*, *Världen idag*. Tillgänglig: <http://www.varldenidag.se/nyhet/2012/08/29/Stodet-som-finns-men-knappt-syns/> [2013-01-05]
- Loomba, Ania (2005). *Kolonialism/Postkolonialism - En introduktion till ett forskningsfält*. TankeKraft Förlag: Stockholm
- Neumann, Iver (2003). *Mening, materialitet, makt*. Lund: Studentlitteratur
- Odén, Bertil (2006). *Biståndets idéhistoria - Från Marshallhjälp till millenniemål*. Studentlitteratur: Lund
- Pehrson, Josefine (2012). *Indraget bistånd får kritik*, SVD. Tillgänglig: http://www.svd.se/nyheter/utrikes/indraget-bistand-far-kritik_7784142.svd [2013-01-05]
- Potter, Robert B., Binns, Tony, Elliot, Jennifer A. and Smith, David (2008). *Geographies of Development*. 3rd edition. Pearson, Prentice Hall: Harlow
- Regeringskansliet (2011). *Millenniedeklarationen och millenniemålen*. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/12879> [2012-12-01]
- Regeringskansliet (2012). *FN:s högnivåpanel för utvecklingsagenden post-2015*. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/16584/a/200028> [2012-11-30]
- Said, Edward (1978). *Orientalism*. Vintage Books: New York
- Segerstedt, Fredrik & Nilsson, Bengt (2012). *Regeringen har gett upp om biståndet*, DN.se. Tillgänglig: <http://www.dn.se/debatt/regeringen-har-gett-upp-om-bistandet> [2013-01-05]

- Sida (2010). *Utvecklingen i Afghanistan*. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Svenska/Lander--regioner/Asien/Afghanistan/Utvecklingen-i-Afghanistan/> [2012-12-12]
- Sida (2011a). *Tre politiska prioriteringar*. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Svenska/Bistand--utveckling/Detta-ar-svenskt-bistand/Tre-politiska-prioriteringar/> [2012-11-30]
- Sida (2011b). *Utvecklingen i Serbien - Förutsättningar för EU-samarbete men nationalismen stark*. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Svenska/Lander--regioner/Europa/Serbien/Utvecklingen-i-Serbien/> [2012-12-14]
- Sida (2011c). *Vårt arbete i Serbien - Förvaltningsreformer, jämställdhet och miljö kräver stöd för EU-integration*. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Svenska/Lander--regioner/Europa/Serbien/Vart-arbete-i-Serbien/> [2012-12-14]
- Sida (2012a). *Sveriges biståndsländer*. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Svenska/Bistand--utveckling/Detta-ar-svenskt-bistand/Sveriges-bistandslander/> [2012-12-28]
- Sida (2012b). *Utvecklingen i Tanzania - Kamp mot fattigdom och korruption*. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Svenska/Lander--regioner/Afrika/Tanzania/Utvecklingen-i-Tanzania/> [2012-12-11]
- Sida (2012c). *Vårt arbete i Tanzania - Budgetstöd för fattigdomsbekämpning*. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Svenska/Lander--regioner/Afrika/Tanzania/Vart-arbete-i-Tanzania/> [2012-12-11]
- Sida (2012d). *Vårt arbete i Kina*. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Svenska/Lander--regioner/Asien/Kina/Vart-arbete-i-Kina/> [2012-12-11]
- Sida (2012e). *Om svenskt bistånd och utvecklingsamarbete. Vad gör Sverige för att minska fattigdomen i världen?* Tillgänglig: <http://www.sida.se/Documents/Import/pdf/Om-svenskt-bist229nd-och-utvecklingsamarbete.pdf> [2013-01-06]
- Sida (2012f). *Så arbetar vi - Strategierna avslutas 2013 men aktörssamverkan lever kvar som bistandsform*. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Svenska/Samarbetsparter/Aktorssamverkan/Sa-har-arbetar-vi-med-aktorssamverkan/Strategierna-avslutas-2013-men-aktorssamverkan-lever-kvar-som-bistandsform--/> [2012-12-28]
- Sveriges ambassad, Havanna (2005). *Årsrapport 2004 - Kuba*. Sida. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Publications/Import/pdf/sv/Kuba.pdf> [2012-12-20]
- The Economist (2010). *Democracy Index 2010 - Democracy in retreat: A report from the Economist Intelligence Unit* (Elektronisk). Tillgänglig: http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf [2012-12-28]
- Utrikesdepartementet (2007). *Ett mer fokuserat bistånd*. Regeringskansliet. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/09/41/62/a61e0203.pdf> [2012-12-02]
- Wahldén, Christina (2012). *Ökat stöd till Mellanöstern*, SVD. Tillgänglig: http://www.svd.se/nyheter/inrikes/okat-stod-till-mellanostern_7778224.svd [2013-01-05]
- Williams, Patrick & Chrisman, Laura (ed.), 1994. *Colonial discourse and post-colonial theory - A reader*. Columbia University Press: New York